

DIPARTIMENTO DI DIRITTO ROMANO
STORIA E TEORIA DEL DIRITTO

S. M.

ARM. XII

PAL. III

6

UNIVERSITÀ DI BARI

MISCELLANEA

BIBLIOTECA

UNIVERSITÀ - BARI

II

FACOLTÀ GIURISPRUDENZA

Misc.

22

SEMINARIO GIURIDICO

III. 866

Keftner, De Eusebii auctoritate et fide Diplomatica.

Uhlemann, Sacra Moisaica et Homerica inter se collata.

Nitzsch, Historia critica Homeri.

Rost, De veritatis studio primo atq. ultimo totius vitae humanae proposito.

Pufsch, De vi et natura juramenti Stygii.

Graffunder, Über die Sprache der Zigeuner.

Polsberw, De rebus Chersonitarum et Callatianorum.

Ambrosch, Dionys. Hal. capita quae ad instituta & leges Romuli pertinent.

— Dionys. Hal. Sacerdotia Numae.

Bergk, Mimnemi et Solonis Elegiae.

Moriak, Quaeſtiones Homericae.

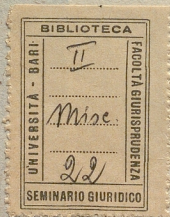
Schumacher, Die dunkeln u. verſtackten Geheimniſſe in den hieroglyphiſchen Denkbildern.

Rospatt, De expeditione Hannibalis ad Capuam.

Ambrosch, Dionys. Hal. Antiqq. Rom. lib. X.

Agnetler, Syracusanische Münzen.

Op. 15

SOLLEMNIA NATALITIA

REGIS AUGUSTISSIMI AC SERENISSIMI

FRIDERICI VI.

D. XXVIII. M. IAN. MDCCCXXX.

H. XII. IN AUDITORIO MAIORI

RITE CELEBRANDA

ACADEMIAE KILIENSIS RECTOR ET SENATUS

INDICUNT

PER

GREGOR. GUIL. NITZSCHIIUM

ELOQU. P. P. O.

Insunt: Historiae criticae Homeri initia continuata.

K I L I A E

TYPIS CHRIST. FRID. MOHR.

MDCCCXXX.

COLLEGE OF THE CITY OF NEW YORK

NEW YORK, 1861

LIBRARY

OF THE CITY OF NEW YORK

NEW YORK, 1861

NEW YORK, 1861

NEW YORK, 1861

NEW YORK, 1861

NEW YORK, 1861

NEW YORK, 1861

NEW YORK, 1861

NEW YORK, 1861

NEW YORK, 1861

NEW YORK, 1861

XI.

Utile videbatur, ea quae rem caussamque maxime continerent, primum leviter perstringere, ut ipsi reputarent lectores, quam imbecilla essent Wolfii argumenta ad id probandum, quod deberent. Nunc (quum serius quam speraveram ad persequendam scriptionem redire licet) diligentiore utendum est disputatione. Quaestio de literaturae usu antiquissimo quasi fabrili quadam opera ita exigenda est, ut, quid Graeci auctores de legibus primum perscriptis, de scribendi supellectile, de poetis scribentibus aut non scribentibus, de lectione prima, ipsi prodant, eorumque fide sedulo explorata, accurate possit intelligi, quantum de Iliade et Odyssea non scriptis suspicari liceat. Nam, quod verissime monitum est, non aliud quaeri oportet, nisi equaenam causa supersit, cur illas a principe poeta perscriptas esse negemus. Cum Kreusero mihi ista disserenti haec intercedet ratio, ut postquam potuisse Graecos mature literis uti ab illo demonstratum est, ego num voluerint quaeram. Praeterea in testimoniorum fide excutienda severius versabor illo, qui certus victoriae et quasi exultans antiquitatis fidem et opinionem juxta habuit. Attamen ne ipse quidem ego nunc plus in me recipio, quam ut condendae in posterum historiae Homeri quasi aream purgem, et materiam quandam comparem. Postquam igitur illa ipsa de literarum et lectionis usu antiquissimo quaestione effecero, nihil fere ob stare, quominus primo statim scriptas putemus Iliadem et Odysseam, collatis subsequentium poetarum fabulis et poematibus argumenta ponam, quae utrumque carmen circa Olympiadum initium

suos fere numeros habuisse persuadeant. Iis expositis quum illum mediae aetatis terminum (v. sect. 1.) a Pisistrato ad cyclicos trans-
tulero: testimoniorum, quae de ipsius poetae tum patria tum aetate
feruntur, recensum aliquem agam. Deinde omissis iis, quae de car-
minum interpretatione antiquiore tradita nihil dubitationis habent,
statim ad Aristotelem progressus, hujus de Iliade et Odyssea sen-
tentias ad justioris judicii normam expendere conabor. Haec erunt
Historiae Homeri criticae meletemata: quibus nunc nihil adjungam,
nisi narrationem aliquam de oratorum et sophistarum autoschediasmo
et recitatione, postremo de librariae antiquissimae condicione; nam
haec quoque qui recte cognoverit, ad caussae Homericæ judicium
veniet paratior. Nolit autem quisquam mirari, quod peculiaris de
rhapsodia disquisitionis ne in his quidem ullus est locus. Neque
enim nunc, quum de scriptorum carminum aetate quaerimus, aliud
quidquam desideratur, quam ut rhapsodiae et scriptionis necessitu-
dinem demonstramus. Si has ab extrema usque aetate conjunctas repe-
rerimus: tum poterit dubitatio oriri, quae tam longorum carminum
audientia fuerit et utilitas, quibusque aequales studiis ad tam pro-
lixi operis carmina deducenda poetam excitasse videantur. Ad di-
rimendam eam dubitationem nihil gravius erit, quam ipsorum con-
sideratio carminum. Quae si ad unius fabulae congruentiam sed
neutiquam nimis implicato filo ad dividendam pronunciationem apte
composita reperiantur: unum restabit, ut tempora rhapsodiae et
locos circumspeciamus. Eadem vero ista totorum operum conside-
ratio etiam partes notabit, quae interpolationis suspicionem habeant, et
fortasse plures, quam ante Wolfium quisquam monstravit. Hanc

quaestionem, quae carminum indolem cum rhapsodiae condicione committere debet, altera complectetur Praeparationis pars. Nam indagandae interpolationis praeparatio semper circa totorum carminum opinionem versatur quam ipsa interpolationis convicia vindicant vel maxime. Interim, dum Kreuseri aliorumque studia sive animos sive lucem addant, ipse quid de *Odyssea* ejusque rhapsodia censeam, in commentatione exposui, quae *Encyclopaediae Halensi* inserta brevi proditura est. Sed missa tandem hac iterum praefandi ambitione quod propositum est suscipiam.

Tria maxime *Wolffius* perperam posuisse videtur: primum, quod poetarum scriptionem legum scriptarum antiquitate aestimavit; deinde, quod scriptas leges ipsas male interpretatus est, neglexitque reliquas vitae utilitates, quibus literaturam longe prius adhibitam esse negare non potuit, nisi si Graecos ad *Solonem* usque parum industrios ac paene agrestes fingeret. Denique quominus verum videret, illud maxime offecit, quod nescio quo errore *didascaliae* usum opposuit scriptioni. Atque de legibus sero perscriptis, antehac decantari solitis, jam superiore disputatione prope demonstrasse videbar, quantum causa postularet. Neque certe pluribus opus erat, ut illum leges canendi morem literaturae vicarium non fuisse, ab omnibus posset intelligi. Quid enim? *Terpander*, qui ab *Ol. XXVI.*, *Thaletas*, qui c. *Ol. XL.* floruit, ut vere leges *Spartanorum* et *Cretensium* numeris modisque extulerint, num cum usum praestare possunt, quem *Wolffius* narravit? Attamen, quum rem quamvis auditu miram nullo tamen discrimine interposito multorum libris propagari videam: quae supra breviter negligenterque jeci, nunc ad certioris

judicii perspicuitatem exponere placet; maxime quidem propter ea, quae interim Hœeckius Cretae T. III. 105. et 366. de Thaletæ et Terpandro dissernit. Is enim et Strabonem adhibuit, qui Clementem et Aelianum a vocabuli male intellecti crimine vindicare videtur, et omnem illum locum operi eruditissimo ita inseruit, ut peculiari Dorienses virtute etiam instituta sua legesque carminibus celebrasse diceret. Magna laus est, totum conficere et lucem dare obscuris: at hæc res, sive auctores sive rationem quaerimus, tam suspecta aut tam indiscreta est, ut virum elegantissimum tam confidenter loquutum esse nollem. Quocirca eo utar disputationis progressu, ut profectus a Doriensium musica primum quid legis cecinisse credi possint doceam, deinde scriptarum legum origines et rationem expediam. Ordendum est autem ab iis, quae omnibus nota sunt.

XII.

Quicumque de institutione Græcorum puerili sunt auctores, pueros musica i. e. modis carminibusque imbui solitos referunt. Neque ea disciplina ad oblectandi elegantiam, sed ad fingendos alendosque animos putabatur valere. Accedebat, quod discere debebant, quorum in sacris usus esset. Quamobrem publica erat ejus rei cura, ita ut, antiquiore quidem ætate, in plerisque civitatibus pueri ad discendos certos quosdam modos certaque carmina legibus aut morum severitate adigerentur. Testimonio sunt Arcades Polybii IV. 20. (quem exscripsit Athenæus): sunt etiam, quanquam alio quodam modo, Mytilenæi, qui (Ol. 43, 2.) Pittaco duce sociis, qui defecissent, non aliam poenam injunxerunt, quam ut ne pueros literas

neve musicam docerent (Aelian. V. H. VII, 18.). Denique quam Plato in Protagora 325 sqq. persequitur institutionem, eam omnium Graecorum communem fuisse non temere dicemus; neque ejus institutionis memoria non pervetusta reperitur, sive historiam sive fabularum indicia quaerimus. Ita quum musica omnium graece loquentium institutis egregie floretet, publicaue vulgo teneretur disciplina: Dorienses maximeque Spartani usum ejus ad publicas rationes prae ceteris videntur exegisse. Ac Spartani quidem Tyrtaei carmina, quibus nunc agminis incessum, nunc convivia pre-sequebantur, puerorum quoque animis acuendis adhibebant (Plut. Cleom. 2. Sch. ad Il. O. 496.) Omnino, si quidem vere Plutarchus Lyc. 21., quae pueris tradebantur canenda, fere animosae virtutis stimulos habebant; continebant enim laudes fortiter defunctorum aut ignavorum opprobria. Ita quum musica tum ad disciplinam tum ad choros ludosque sollemnes (Pl. mus. 9. Muell. Dor. II. 328.) plurimum uterentur Spartani: iidem magno opere cavebant, ne quis sive carmina a patriis moribus abhorrentia doceret, sive modos cumque modis mores novaret (Plut. 32. extr. Muell. 320. sqq.).

Quid igitur? nonne haec ultro nos eo perducunt, ut eosdem, qui musicam publicis rationibus obligatam patrios semper animos referre voluerint, ipsa quoque instituta legesque patriae numeris modisque complexos esse credamus? Nihil impedio; modo animadvertamus, quorsum res evadat: nam ne Dorienses quidem omnia quae sequerentur legitima cantu celebrasse putabimus. Non negligamus illam veteram rationem, qua praecepta publica in poesios usum facillime cesserunt. Quum enim illud *ῥήμα* vocabulum et

leges civiles ac publicas et quaecunque publice decerent aut usu starent complecteretur; atque ipsae leges non solum de juribus sed de vitae morumque disciplina multae essent: Musae, quae omnino publica loquebantur plurima, saepe ipsarum legum sententias, saepius etiam mores eos attigisse reperiuntur, qui licet legibus fortasse non sancti legum tamen instar habebant. Accedit illud, quod saepe legum latoribus tribuuntur, quae non certa lex sed publica vercundia in civitate aliqua constituerat. Nihil igitur mirum, Atheniensium scolium fuisse de Charondae quadam lege. Solonem autem ipsum leges suas versibus complecti aggressum esse, ut minus crediderit Plutarchus (Solon. 3. extr.): at insunt in carminum ejus reliquiis multa, quibus ille vel suarum legum vel patriae salutis atque gloriae quasi causam agit. Similiter Tyrtaei Eunomia, turbulentis illa subnata temporibus, ad rhetram de Pythii sententia scitam revocavit immemores (Franck. Call. 173. Muell. II. 491.). Denique carmina illa pueris Spartanis tradita, quae *ῥεσπάρτων* ignominiam habebant, nonne in legis argumento versata esse merito dicentur (Plut. Ages. 30. Muell. II. 223.)? Haec igitur videmus et tenemus bene. At ii, qui Clementem et Aelianum audiunt, non hortativum ejusmodi carminum genus, sed ipsarum legum formulas modulatas interpretari videntur: ut adeo verendum sit, ne omnes leges et modis aptatas et ita disci solitas esse censeant (Muell. II. 377. Hoeck. III. 366.). Me quidem ut de Spartanis dubitarem, primum Plutarchi silentium commovit, qui neque in musicae libello neque in Laconum vitis neque usquam rei mentionem fecit; deinde Clementis et Aelianus sane ii sunt, quos in vocabuli ambiguitate lapsos

esse facillime suspiceris. Clementis locum quum considero, ex omnibus, quae posuit, vix quidquam reperio, quod stare possit (308.*). Aelianus vero quot male intellecta ratiunculis suis obruerit, quis est qui ignoret? Postremo Terpandrum quo quis nomine prius censeat, quam νόμων poesi? aut quid rectius illum Spartanis praestitisse dicamus operae, quam fecisse νόμους musicos? Hunc enim illi, ut ipse persequutus est Hoeckius III. 369., post primam aetatem legitimorum modorum principem ac doctorem habuerunt, quosque ipsis fecerat modos, iis usi sunt diutissime. Neque vero modos solum, sed ipsa quoque carmina composuit; nam iidem et musici erant et poetae, atque νόμων vocabulum antiquiore usu utrumque, et carmina et modos, comprehendit**). Quod in vulgus notum non recoquerem, nisi nunc maxime attinere videretur, ut Terpandrum poetam s. melicum fuisse meminissemus, quem nunc plerique omnes non nisi musicum commemorant. Jam id ipsum quaerentibus nobis, quae carmina cujusque generis et argumenti Spartanos ille docuerit, officit quidem poesios ejus parum comprehensa indoles. Nomorum generi num proprii aliquid argumentitribuendum sit, non liquet. Nam auctores modo laudati nomos ab hymnis, threnis, paeanibus, dithy-

*) Quo ille delecta usus sit, vix qualem dixerit. Primum non eos solos praeteriit, qui a barbaris docti viderentur; neque hoc voluit, sed didascaliae et editorum librorum primam aetatem. Deinde non sine magna dicendi incuria eos recensuit, quos plerosque perfectisse potius genus suum quam invenisse dicat.

**) Plat. de leg. III. 700 B. Aristot. de poet. 1, 13. 2, 6. Etiam νόμους ψαλμῶν περιποιεῖν nomina sua, quae Jovis, Minervae, Appollinis vocabantur, a carminum argumento primum traxisse videntur Poll. IV, c. 9, 4. Dio Chrys. I. init. Plut. de mus. 33.

rambis musicae potius ratione distinguere videntur. Proculus vero quod nomos Apollini esse scriptos narrat, fortasse nihil subest, nisi citharoedorum illa ratio. Qui tum Apollinis ludos prae aliis celebrabant, tum cantum a prooemio in artis praesidem auspicati in ejusdem quandam invocationem desinebant (Plehn. Lesb. 158. 162. Zenob. V, 99.). Jam Pollux quidem, qui a hominibus discernit pronomia, nomis et ipse proprium aliquid tribuisse videtur. At omnibus, quae tum de antiquioribus nomis tum de Terpandri inventis accepimus, in unum collatis, de nomorum argumento in hunc modum statuere licebit: Quum nomi citharoedici, quos solos antiquissima aetas nosset, ex ipso Apollinis cultu effloruissent; *νόμος* vocabulum ante Terpandrum hymnis, in Apollinem aut carminibus cum ejus laude conjunctis praecipuum fuisse. Terpandrum deinde primum citharam cultiorem aliis carminibus aptasse. Ita rei usu dilatato vocabulum, per se commune magis quam proprium*), omni argumentorum discrimine solutum, carmina a musicorum tantum modorum tenore significasse; nomorum tamen breviora fuisse carmina videri quam paeanas et dithyrambos. Haec de nomis probabiliter ponimus. Quodsi ex ipso isto vocabulo ac genere de poesios Terpandreae argumentis et ingenio nihil conicere possumus; ipsius vero reliquiae non nisi tenuissimae supersunt: tamen Plutarchus praeter specimen insigne ea ipsorum

*) Ut Hom. Od. 9, 429. ea quidem istius libri in parte, quam pluribus nominibus suspectam habeo, est *δοιδή; ἔμνος*, ita H. in Apoll. 29. *νόμος δοιδή;*, H. in Mercur. 451. *ὀλμος δοιδή;*. Vocabulum *νόμος*, lex s. mos, ignotum Homero, ut vel Josephus vidit, primus testatur Hesiodus. De Hom. Od. p. 487. v. Aristarchum ap. Plut. de Homeri poeti 21.

Spartanorum judicia suppeditat, quibus laus ejus et praestantia satis censi possit. Ipse de instit. Lacon. 251. Terpandrum τῶν ἡρώκων προέξων ἐπαινέτην vocat, et in vita Lycurgi 21. ex ejus carmine quodam disertissimum hoc Spartae encomium affert:

ἐνθ' αἰχμαί τε νέων θάλλει καὶ μῆσαι λήγεια,

καὶ δῖα εὐρυόγυια —

deinde ibidem c. 28. et Agid. 10. testes locupletissimos inducit ejus honoris, quo poetae Lesbii carmina, aequae atque Alcmanis et Thaletae, ad seram usque aetatem apud Spartanos floruerint. Nam priore loco narrat, Epaminondae tempore Helotas a Thebanis captos, quum Terpandri et Alcmanis carmina canere jussi essent, respondisse, horum sibi copiam a dominis non esse factam. Altero l. Agis Terpandrum et Thaletam, quanquam peregre natos, plurimi tamen semper apud Laconas habitos esse dicit; quippe qui non peregrinos mores civitati intulissent, sed τὰ αὐτὰ semper cecinissent τῷ Λακόνῳ. Quae Agidis verba quid velint, nemo non intelligit. Neque enim ipsa Lycurgi praecepta quaedam illorum numeris inclusa dicit, sed eos nihil cecinisse, quod non Lycurgeum quid, id est insitos Spartae animos probatissimosque mores spiraret. Habemus igitur Terpandrum musicum et poetam egregium; Spartae, ex quo in Carneis vicerat, et addictissimum et acceptissimum; cujus carmina, dum Sparta flourit, omnium erant in ore; neque dubitamus amplius, quin ejus nomen id, quod Spartanis patrium, publicum, commune esset, saepissime attigerint; imo nihil in iis frequentius fuisse sumi-

mus, quam Doriensium deos, heroas, eaque quum instituta tum sensus, qui Spartanum decere viderentur. Quod quum ex supra allatis jam satis intelligamus: tum praecipue convertit, quod ille ad turbas componendas Spartam arcessitus, non alia arte quam carminum vi et modulamine civiles iras sedasse traditur. Nihil certius de hac re relatum est; variaeque sunt irarum, ut in animis caussae, ita in tali cantu placamina: verum nihil tamen probabilius, quam cum tum maxime id extulisse, quod Spartanis carum et commune, reconciliandae gratiae vini haberet maximam. Ergo si modo Clēmēnis ullo modo illud ipsum referre videri posset, Terpandrum Spartanis carmina fecisse, quae patria iis instituta commendarent: de ejus fide ne minimum quidem dubitarem. Nunc verbis illis, *τὲς Λακεδαιμονίων νόμος ἐμελοποίησε*, quomodo utamur, vix habemus. Si enim leges dixit: propter articulum *τὲς* omnes adeo eorum leges modis aptatas intelligere debemus. Deinde modis aptari non potest, nisi quod certis verbis comprehensum jam antea carminis naturam induit. Atqui Spartani, si a paucis rhetris discesseris, certae formulae legibus ne utebantur quidem: qui illud semper jactarunt, legum vigorem non literato monumento neque formulis, quas cives discere juberentur, sed assuetudine et usu optime constare. Ab hac vero norma non minus defecissent, si leges cantilenis exceptas disci jussissent. Ita quum ista vocabuli *νόμος* interpretatione hoc efficiatur, Clēmēntem aut prorsus absurde aut negligentissime esse loquutum: altera, qua nomos musicos dici putavimus, aliquam certe probabilitatis speciem habet. Nam fieri primum potuit, ut ille, quod legisset, *Τέρπανδρος ὁ μελοποιὸς νόμος Λακεδαιμονίοις ἐποίησε πρῶτος*, aut *τὲς Α. νό-*

μας ἐποίησε Τ. ὁ μελοποιός *) in eam, quam legimus, loquutionem mutaret propter id ipsum, ne quis Terpandrum leges scripsisse putaret, quod νόμος ποιῆσαι item dicitur (Herod. I, 29.). Deinde Spartan Terpandreae laudis scenam et nomorum quasi patriam fuisse, ad dicendum haud fuit absurdum. Accedit, quod ipsa Sparta nomi Terpandrei simplicitatem diutissime tuita est. Quod si cognitum fuit Clementi: potuit simpliciores nomos ab iis discernere, quos infra a Timotheo inventos recenset, simpliciores vero Lacedaemonios dicere. Denique hac interpretatione utetur, qui Clementis laudi et fidei bene consultum voluerit. Quaecunque autem illius sententia fuit, nos certe non modo illam opinionem, quasi Terpander leges Spartanorum civiles modis aptarit, prorsus abjicimus: sed ne tantum quidem credimus, Terpandrum carmine aliquo peculiari Spartanorum instituta et leges esse persequentum. Ejus enim memoria in Plutarchi institutis Laconicis (l. l.) et apud omnes exstaret, qui de turbis a Terpandro compositis sunt auctores (v. Plehn. Lesb. 147.). Consentaneum esset, jam de Spartanorum legibus disserere; sed de his posthac, nunc Thaletam recognoscamus et Cretenses.

XIII.

Sciunt, qui haec attigerunt, Thaletae Cretensis memoria quam paullum abhinc obscura fuerit. Nunc quod de ejus inventis et musica quasi secta probabiliter multa suspicamur, quodque de aetate

*) Diog. Laert. II, 103. inter Theodoros recensetur ὁ περὶ τῶν νομοποιῶν πατραγαματευμένος, ἀρχαίμενος ἀπὸ Τερπάνδρου.

et ipso nomine melius constat, id Hoeckii virtute factum est (Cretae III. 339 sqq.). Verum quae ille de civili quodam Thaletae poesios ingenio disputavit, ea mihi testimonia consideranti paullulum retractanda aut inflectenda videntur. Quod hoc loco faciam; luculentius enim, quam ab illo viro factum est, docere attinet, ne a Cretensibus quidem leges civiles esse decantatas. Ordiendum est ab ea opinione, qua Thaletas sive Thales et poeta melicus et legum inventor fuisse a quibusdam traditus est. Hanc ancipitem viri naturam ita dispescere, ut Thalem legum auctorem a Thaleta melico discernamus, id a Goettlingio tentatum facere non licet per eam ipsam famam, quae semper quem *νῆμεθρικόν* eundem melicum praebet. Hoeckius propriam Doriensibus poesin reperisse sibi visus est: sed alio quodam temperamento opus est, ut verum perspiciatur. Inter legum auctores Thaletas jam ante Aristotelis aetatem relatus videbatur (Polit. II, 9.). Sed quae ibi est diadocha, eam, a Lobeckio (Aglaoph. L. II. 315.) nimis verecunde acceptam, Goettlingius simul cum toto capite ab interpolatore illatam esse probavit. Erroris, quem interpolator notat, principia ipsi, si quid video, derant Cretenses. Qui non satis habuerunt, sua instituta a Lycurgo Spartam translata referre: sed quum suam musicam, quam a Thaleta repetebant, itidem Spartanis legitimam ostenderent: confusis temporum intervallis, eodem Thaleta, qui seriore tempore Spartam recreaverat, jam Lycurgum usum esse narrabant. Horum sermones sequutus Ephorus inter scriptores primus Thaletam Lycurgo aequalem habuisse videtur (Strab. X. 482.). Ephori auctoritas imposuit Demetrio Magnesio, qui *πρὸς ἑμπερίαν* (Diog. La. I, 38.) Thaletam

non Lycurgo solum, sed Homero et Hesiodo, qui ejusdem omnes fuerint aetatis, aequalem adjunxit; imposuit item Plutarcho Lyc. 4.), plerumque ab iis, quos de quaque re uberrimos novit, auctoribus pendenti. Nam idem postea, quum de musica scripturus Glaucum consulisset, veriorem et nominis formam et aetatis notam amplexus est. Patet igitur, error ille unde manaverit; neque multum miramur Cretenses, qui Thaletae suo Lycurgum non aliter admoverunt, quam Numam Pythagorae Romani. Sed his ita compositis alia nascitur dubitatio. Quaeritur enim, eadem confusio num Thaletam *voμoδον* fecerit, quem Strabo habet. Ac semper quidem haeret, quam fertilis errorum vocabulorum fuerit ambiguitas: tamen videndum est, ne forte carminum Thaletae indoles Cretenses induxerit, ut Lycurgum a melico poeta didicisse perhiberent. Fuerit ille fortasse ex eorum numero poetarum, qui a legum auctoribus non nimis differrent. Novimus enim sacerdotalium quoddam genus poetarum, qui inter utramque ut ita dicam rem publicam medii sacra legibus leges sacris adstrinxerunt. Cujus generis aetatem et notas primus Lobeckius extulit in Aglaophamo (L. II. 313.), qui nunc maxime non in manus expetentium admirantiumque ora, sed in imas philologorum atque ipsius philologiae medullas cedit. Exemplum generis est Epimenides: qui quum lustrationum ac caerimoniarum auctor et actor fuerit praecipuus, non aliter quidem de Cretensium republica scripsisse putandus est (Aristot. Polit. I, 1. 3. Goettl.), quam Tyrtaeus de Spartanorum, multis tamen modis in rei publicae gerendae partem venit. Huic similis fuisse putatur Thaletas. Et fuit fortasse, sed eo tantum nomine, quod sacra, quibus carmina

novosque musicae modos fecerat, ritibus quoque novis auxit. My-
 sticae rationis in eo minus deprehendo. Nam Pratinas, poeta Philia-
 sius, quem Plutarchus auctorem citat de mus. 42., Spartanarum
 ille Musarum (Athen. XIV. 633 A.) priscacque musicae laudator
 (ib. 617 C.), is mihi quidem, quum Spartanos peste laborantes Tha-
 letae modis sublevatos narraret, non tam lustrationum ac caerimo-
 niarum, quam musicae rectae vim laudasse videtur. Porro quae de
 Ephori auctoritate Strabo in Thaletam confert X. 481. ᾧ καὶ τὰς
 παιᾶνας καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐπιχωρίους ᾠδὰς ἀνατιθέασι, καὶ πολλὰ
 τῶν νόμιμων, in his νόμιμα non leges sunt, sed ritus quidam sol-
 lemnes atque omnino ea, quae ad carminum usum pertinebant.
 Νόμιμα enim fere dicuntur, quae, instituta magis aut modi usitati
 quam leges, rerum agendarum rationem continent. Quin ipse sibi
 interpretis est Strabo: qui gemino loco 481. extr. saltationem, qua
 Lacedaemonii uterentur, et rhythmos, καὶ παιᾶνας τὰς κατὰ νόμον
 ἀδόμενας (cani solitos), καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν νομίμων, Cretica no-
 minari omnia dicit. Haec, quae Cretica apud Spartanos appellata
 sunt, νόμιμα nemo alia interpretari potest, quam vel ritus sacro-
 rumque agendorum modos, vel apparatus quendam sollemnitatum.
 Nunquam enim leges aut instituta publica peregrinis nominibus fe-
 runtur: sed aut supellex, cujus usus e terra illa receptus est, aut
 rerum agendarum modus, usu inde admissus. Ergo, quantum ad-
 huc videmus, non legum auctorem, sed carminum usitatorum et
 rituum quorundam inventorem Thaletam habuerunt tum Cretenses
 tum Spartani (cfr. Athen. XV. 678 C.). Ceterum nihil mirum, eum a
 Cretensibus aut a Strabone νομοθετικόν dictum esse. Quicumque enim

aliquo in genere normam aliquam primus constituit, νομοθέτης et est et habetur atque dicitur a veteribus. Reliquum est, ut de carminum ipsorum argumentis quaeramus. Nam si ille leges quidem nullas invenerat, at carmina tamen, quae Cretensibus patria essent, pleraque fecerat omnia; si deinde in carminum illorum numero fuerunt, quae legum sententias teneris puerorum animis cum gratia quadam insinuarent: Aelianus quod narravit, cum fide tradidisse putandus erit; Thaletas vero pleniore quodam jure νομοθετικός evadet, quam supra concessimus. Ea Hoeckii fere fuit sententia. Qui primum de poesios Thaleteae indole Plutarchi verbis (Lyc. 4.) exposuit. Quod vereor ut satis caute fecerit. Parum tuto discere videmur ab iis, qui non solum Lycurgo Thaletam aequalem fecerunt, sed etiam operam, quam poeta leges meditantī praestiterit, praeparandis ad eas recipiendas animis, ad opinionis suae errorem concinnasse haud injuria creduntur. Caveamus a pragmaticis illis, qui nihil non interpretantur, quorumque ratione et studiis unice tenebatur Plutarchus, quum Lycurgi vitam scriberet. Sed disertiores sunt auctores de illo Cretensium instituto, quo carmina pueros docuerint de legum sententiis composita. Aeliano (V. H. II. 39.) accedit Strabo, ejus 482. extr. haec sunt verba: παῖδας δὲ γράμματα τε μανθάνειν, καὶ τὰς ἐν τῶν νόμων ᾠδὰς, καὶ τινα εἶδη τῆς μετρικῆς. Ex his loquutionem, de qua maxime quaerimus, Hoeckius ea cautione reddidit, ut simul Aeliano correctionem adhibuisse videri possit; reddidit enim *Gesänge aus dem Kreise der Gesetze*. Verumtamen ne ita quidem satis recte. *Legitima* potius *carmina* et *quosdam musices modos* (itidem praescriptos) dicere debuerat. Si

legeremus τὰς κατὰ νόμον, usitatas, more receptas, interpretaremur: nunc legitimas dici videmus eo usu, quo Plut. Agesil. 30. τὰς ἐν τῶν νόμων αἰτίας, et Pausanias VIII, 51, 1 (3.) 703. τοῖς ἐφίβοις προεῖπε, μὴ τὰ ἐκ τῶν νόμων τῶν Λυκῶν μελετᾶν. Si neutrius exempli eadem prorsus est ratio: tamen illud, quod Hoeckius interpretatus est, non his, quibus nunc usus est, verbis eloquutus esset Strabo. Praecipue autem articuli vis animadvertenda est. Neque Aeliani explicatio eam fidem habet, ut ab illa interpretatione discedamus. Cujus ea verba, quae testimonium ab eo relatum continent, ipsa per se hoc citius valere deberent, ut Cretensium pueros nomos, hymnos et paeanas didicisse putarem. Nunc propter Strabonem alio eum errore implicatum ducimus, ut qui legitima carmina male intellexerit. Atque haec hactenus. Quae longa disputatione effecisse videmur, haec sunt: Thaletam non nisi per errorem in eorum numerum venisse, qui leges civiles invenissent. Eam apud Cretenses hac floruisse laude, ut carmina ipsis tantum non omnia fecisse, quaeque ad carminum in sacris usum pertinerent, descripsisse putaretur. Horum carminum indolem a Plutarcho quidem nimis ad Lycurgi illos usus conformatam videri: tamen, quum et Cretensibus legitima fuerint et a Spartanis in Gymnopaedias recepta, consentaneum esse, ut, eodem quo Terpandri et Alemani illa modo, Doriensium placita et mores vel maxime retulisse putentur. Denique neminem veterum, qui quidem confiderate loqueretur, id quod iis inesset, leges dixisse. — Atque nihil magis huic disputationi omni propositum erat, quam ut illam legum et eorum, qui legum auctores dici liceret, notionem accuratius dispesceremus.

Ut enim ex legum auctoribus alii solam rem publicam, alii jura civilia et mores descripserunt, alii utrumque genus complexi sunt, ita his omnibus accesserunt, qui sacrorum ritus et novam rationem docerent, quorum alii caerimonias et sacrificia magis, alii dierum festorum ludos et pompas, quibus etiam carmina fecerunt, cararunt. Hi quae instituerant, ea publicis deinde legibus saepe sancita sunt, ut de iis tabulis accepimus, quas *νόμοις* Athenienses appellarunt. Porro quod legitima fuerunt carmina, id quum ad ipsorum sententias tum ad musicam pertinebat. Neque vero Doriensium hoc proprium fuisse dixerim, quum Polybius idem de Arcadibus, Plato de Atheniensium antiquiore saltem aetate (de Leg. III. 700 B.) similia referat. Postremo futurae disputationi viam munivimus, qua is tollendus est error, quod antiquior Graecorum actas, et fere Terpandri atque etiam Thaletae, leges veri nominis vix habuisse videbatur. Admonuimus enim, omnino leges, quae jura civibus sanciant, distinguendas esse ab iis, quae de moribus praecipiant. Ac praecepta quaedam aut placita, quae legum nomine ne digna quidem essent, Agathyrsi fortasse cecinerunt, de quibus illa inter Aristotelis Problemata leguntur (cfr. Herod. IV, 104.); quibus addantur licet Turditanorum in Iberia *πολήματα καὶ νόμοι ἑμμετρεῖς ἐξ ακισχυλίων ἐτών*, si quis leges intelligere velit (Strab. III. 139.): at de Graecis quum loquimur, quales a Lycurgo inde fuerunt, ne quis confundat quae toto genere disjunctissima sunt. Ita postquam poesios naturam vindicavimus, jam de Spartanorum legibus accuratius disserere aggrediamur.

XIV.

Haud paullo prius, quam uspiam quaesitores ac iudices scriptas sequerentur leges, jam poetas carmina scripsisse ac docuisse de scripto, supra p. 29. recte narrasse videor. Verum, etsi nulla ante Zaleucum civitas delictis poenas descripserat; quod utrum fieret, an non, rei publicae ratione nitebatur: nihil tamen obstat, quominus eadem aetate, qua expeditiores literae fere penes poetas essent, jam varium fuisse dicamus publice privatimque scribendi usum. Nam primum publice, antequam iudiciis leges scribere ulli placuisset, foederum et decretorum, quae de re publica ordinanda facta essent, monumenta exstitisse, ad credendum necessarium videtur. Deinde privatus rei usus publicum, ni fallor, adeo praevenerat. Quod qui negant, non reputasse videntur, peregre advectas Graecis esse literas. Atqui plurimum refert, utrum domi inventas, an aliunde illatas habuerint. Si ipsi eas invenissent, usus principia ac rudimenta in cippis atque ex publicae memoriae cura quadam recte quaeremus: nunc prius, quam monumentis condendis adhiberentur, hominum commercia literas usurpasse videmus. Quod si hoc loco accuratius esset demonstrandum: non negligeremus moram illam, quam exterorum inventum Graeca scripturis objiciebat. — Considerent ergo lectores, quanta vitae sit varietas, quantaque apud Graecos jam ante fuisse videatur, quam, ut hoc utar, Terpander Spartam peteret. Eam varietatem ne quis parum animadvertat, Kreuseri illo recensu provisum est: ex quo, licet ad aetates minus exacto, crebram per omnem vitam literarum utilitatem, qualis brevi tempore

adornari non potuit, inculentius agnoscimus (v. Kreus. libr. p. 169 sqq.). Et jam dudum de hoc genere etiam vulgo rectius statueretur, si iis, qui de rebus Graecorum publicis aut de singulorum populorum memoria exposuerunt, simul Wolfianam opinionem exigere placuisset. Nunc admodum tarde ad meliora proficimus. Nihil autem magis officit veritati, quam error ille, qui de *scriptis legibus e Strabonis testimonio perperam intellecto* conceptus est. Nam *rhetras* non Pythiae oracula, hexametris edita, sed *Doriensium scita dici*, vix nuper tandem verbulo admoniti sumus; de Zaleuco autem et Locrensisbus qui veriora doceret, praeter Kreuserum, et ipsum non nisi probabilia sequuntur, omnino adhuc novi neminem. Quae quum ita sint, locum istum, quem legum vocabulo parum idoneo comprehendimus, ita tractabo, ut veriori *de rhetris* doctrinae firmamenta, errori, qui *de Zaleuco* est, correctionem adhibeam. Principium disputandi mihi idem sit, quod aliis errandi fuisse videtur.

Vidimus supra (p. 32.) fuisse, qui Lacedaemoniorum leges versibus heroicis conscriptas aut compositas fuisse opinarentur. Qui si testimoniorum parum exacta indicia composuisse tamen quodammodo videri debent, in hunc fortasse modum rem informarunt: Leges Lycurgi, divinitus datas, oraculorum retulisse formam; idque ipsum significari *rhetrae* vocabulo: Pythiam autem nil nisi versus esse loquentam. Illas igitur *rhetras* s. versus heroici oracula Terpan drum modis esse complexum. Haec ita informata quum Odofr. Muellerus paullum tantummodo inflexisset: post alio loco (Dor. II. 170. et 541.) ipsum, quod res esset, extulit. Sed ut de re minime dubia omnibus satis conveniat: vocis *ῥήτρα* illa vis accurate ex-

plicanda est: quam neque priorum quisquam, neque Boissonadius in Animadv. ad Inscriptionem Eliacam (Diar. class. Vol. XX. 287.) ita illustravit, ut Spartanorum rhetras recte vereque interpretaretur. Non Apionem, qui communem ἐμιλίας sive ἐήσεως notionem subesse censuerat, sed refutantem hunc in Lex. s. v. Apollonium Boiss. audire debuit. Apollonius enim, quum explicationem Homeri loco, Odys. ξ, 393., accommodaret: illud tamen vidit simul, non communem dicendi sed finitiorem illam significationem inesse, quam in participio ἐήτος praeferunt illa: μισθῶ ἐπὶ ἐήτῳ (H. Φ.), ἐπὶ ἐήτῳ, ἐπὶ ἐήτῳ γέρας (Thuc. Aristot.). Hoc disertius docet Eustath. ad Hom. I. ἔστι δὲ ἐήτην συμφωνία καὶ συνθήκη ἐπὶ τισὶ ἐήτοις, ὃ ἐστὶν ὠρισμένοις. Suscepta igitur τῷ ἐήτῳ, i. e. dicti quod obliget, notione, ἐήτηαν scitum percommoda interpretatione reddi videbimus, quam omnem vocis usum expediamus facillime. Audiamus historiam. Antiquissima aetate, dum populi morem majorum, neque leges scitas, sequebantur, sciscendi nullus fuit usus, nisi quum aut singuli mutua se quadam condicione obstrinxerunt, aut alter populus cum altero foederis aliquid iniit, ἢ αὖ δασίδμοι εἶεν, ut ait Herodotus VI, 43. Ac semper ita iudicavi, Graeciae populos longe prius rationes cum finitimus publicis decretis sanxisse, quam domi aliquid, quod legis instar valeret, publice sciverint: ubi si id vel rex vel seniores iusserant, populo obrogandi neque potestas accurate descripta, neque fere voluntas erat. Hinc igitur factum est, ut ἐήτηα primo συνθήκη, ἐμολογία diceretur, quam glossographi interpretantur plerique omnes. Ita singulorum pactum est in Odysseae I. (cfr. H. χ, 255. 261.) et Aelian V. H. X, 18.; pactum magistratus cum singulis

Aelian. ibid. II, 7.: populorum denique foedus in illa Inscriptione Eliaca. — Sed ex quo etiam leges sciscebantur, *ἐήτρεα* dicebatur *δόγμα*, de quo publice convenisset s. *ψήφισμα*; idque non solum postquam scitum erat, sed etiam quum ab uno quodam sciscebatur. Ducimus hoc primum ex testimonio, quod Photius, Schol. Lucian. pro merc. cond. §. 2., Etym. Gud., accuratissime vero Etym. M. 703, 43. exhibet: *Ῥήτρην, ἡ ἐπὶ τοῖς ἐπητοῖς συνθήκη. Ταραντῖνοι δὲ, νόμον καὶ οἶον ψήφισμα· οἱ δὲ σύγγραμμα, καὶ ἐήτρεφύλακας, τὰς γράμματοφύλακας **). Hoc igitur testimonio ita utimur, ut quod ibid. l. 38. legitur: *ἐήτρεα γὰρ κατὰ Δωριεῖς ὁ νόμος*, ad psephismatis notionem redigamus: neque enim *νόμος*, quicumque valeret, sed ea lex *rhētra* dicebatur, quam supra descripsimus. Et utrumque quod proposuimus scriptores, qui Spartanorum nomenclatura utuntur, plane confirmant: Plutarch. Agid. 5. *Ἐπιτάδευς ἐήτρεν ἔγραψε* —, c. 8. *ὁ Ἄγρις εἰσέφερε δι' αὐτῆς ἐήτρεν εἰς τὰς γέροντας*, c. 11. *πλείονας γενέσθαι τὰς ἀποψηφισαμένους τὴν ἐήτρεν*. Xen. Anab. VI, 4 (6), 28. quod modo *δόγμα* militum dixerat, *rhētram* appellavit, (Herod. I, 82. vel tale quid *νόμον*). De Cyri maj. disc. I, 6, 33. *ἐκ τάτης δὲ ἐγένετο ἐήτρεα*, inde factum est decretum. Denique in psephismate Byzantium ap. Demosth. de cor. p. 255. *ἔλεξεν, ἐκ τῆς βουλῆς λαβὼν τὴν ἐήτρεν*, dixit *accepta a senatu rogatione* (quam perferret ad populum**). Jam si, quae allata sunt, vocis

* Ceteri quod addunt: *παρὰ Λακεδαιμονίοις ὁ Λυκέρων νόμος ὡς ἐν χρησμῷ τιθέμενος*, id ex Plutarcho ductum infra iudicabimus.

** V. Muell. Dor. II, 170. — Boisson. inductus licentia Luciani, imo ne hoc quidem satis intellecto, verba ista male enarravit. Lucianus loquutionem, quae de

et potestatem et communem Doriensibus usum satis declarant, id quod effectum est ad Lycurgi rhetras commode transferemus interposito Tyrtaei loco. Hujus qui in Plut. Lyc. 6. leguntur versus, in iis illud *εὐθείαις ῥήτραις ἀνταπαμειβομένους* explicandum est adhibitis verbis ejusdem Plutarchi *ἐπικεῖναι κύριος ἦν ὁ δῆμος*, sive Aristotelis, quae sunt de Cretensibus Polit II, 7. 61. *κυρία δ' ἀδελφεία ἐστίν (ἡ ἐκκλησία) ἣ συνεπιψηφίσαι τὰ δέξαντα τοῖς γέγρασι*. Ergo *ῥήτραι* h. l. sunt scita, quae senatores ad populum ferunt, ut suffragetur, populus autem iis *εὐθείαις* i. e. nihil inflexis suffragari jubetur; nam lex, cujus Tyrtaeus admonet, ita sanxerat: *εἰ σκολιὰν ὁ δῆμος ἔλοιτο, τὰς πρεσβυγενείας καὶ ἀρχαγέτας ἀποστατήρας ἔμεν*, si vero populus rogationem inflexam s. non nisi ad suum arbitrium immutatam accipere voluerit: senatores et auctores abolento totam *). Ergo ne Tyrtaeus quidem oraculum, quod ipse aliis verbis commemoravit, sed legem rogatam sive (a senatoribus ipsis) scitam illa voce denotavit. Quod quum ita sit, multum mirarer si quis vel tantillum amplius tribueret Plutarcho, qui Lyc. 6. init. et 13 extr. rhetras a Lycurgo appellatas interpretatur *ὡς παρὰ τῷ θεῷ νομιζόμενα καὶ χρηστὰς ὄντα*. Cui h. l. idem accidit, quod supra in Thaletā vidimus: nam serius demum, quum Agidis et Cleomenis vitas scriberet (cfr. Cleom. 12. extr.), eum reperit vocabuli usum, qui inter-

potestate publice sciscendi erat, ad aliena transtulit. Atque Eusebii quoque verbis supra positis haec subiiecit: *οἱ μὲντοι μετὰ τὸν Ὀμήρου ῥήτρη τὴν δημοκρατικὴν φασί, κατὰ δὲ Ἀντιόφωρον* (Alex. 420. 1037.).

*) Sequor interpretationem Franchii Callis. 199. qui nunc mutuo obsequio *ῥήτραις* restituit. Versiculi aliis immixti leguntur ap. Diud. Exc. Vatic. VII, 3.

pretationem in Lycurgo positam reprobaret. An vocabulum, quo alias nemo quisquam oraculum appellavit, deo Delphico ita vindicare licet, ut eum solis Spartanis rhetras dictasse dicamus; neque hos scivisse quidquam nisi quod divinitus jussi essent? Non ita. Imo quum Pythium Spartanorum rebus praefectum bene teneamus (Herod. VI, 57.): tamen ipsos ita professos scimus, ne reipublicae quidem rationem sibi a Pythia esse constitutam, sed e Creta repetitam per Lycurgum (Her. I, 65.). Reliquum est, ut eandem scriptarum legum notionem, quam ex loquendi usu constituimus, itidem ex condicione ducamus qua Lycurgus civibus leges scripserit. Quae disputatio simul ipsius Lycurgi quasdam vindicias et scriptarum legum primordia habebit.

XV.

Quod plurima exempla non minus quam ratio persuadent, certae formulae leges non ante esse scitas, quam populis barbarum exstitissent sive caussae sive taedia, id in Lycurgum prorsus cadit. Nam si optimorum auctorum ulla est fides, turbulentis ille temporibus rei publicae ordinandae curam suscepit; nisi diuturnis contentionibus finem impositum rectius etiam dicamus. Certe Thucydidis (I, 18.) et Herodoti (I, 65.) testimoniis non aliter moderari licet, nisi forte ita, ut temporum, quibus Lycurgus exortus esset, infamiam ad superiorem aetatem universam traxisse videantur. Hellanicus, qui ne commemorato quidem Lycurgo Spartaе instituta a regni conditoribus repetiisse perhibetur; si suo id iudicio neque operis potius ratione fecit: neglexit ille eam Lycurgi laudem, qua vetera instituta

rhethris interpositis denuo vindicavit. Quin ii qui Spartanorum rem publicam a primis regibus constitutam, et qui a Cretensibus repetitam retulerunt, verbis discrepantes, re atque sententia Lycurgo idem reliquerunt: quippe rhethris instaurasse Doriensium *vēpua*. Atque laus ista certe non post Hellenicum demum tribui coepta est viro, quem consecratum apud Spartanos vidit Herodotus*). Hac ipsa vero consecratione si cui ille merus continuo deus evaderet, immemorem literarum suarum merito diceremus (v. Charon Lamps. 444. Creuz. Herod. VI, 38. Plut. Cim. extr.). Imo utroque, quod ex turbis inventae narrantur leges, et quod non regni conditores sed Lycurgum divinis honoribus coluerunt Spartani, Lycurgi memoria potius vindicatur: illud enim actore eget certo et uno, hoc constitutionis rei publicae aetatem definit. Ergo non deum neque fictum institutorum aequabiliter servatorum auctorem atque eponymum, sed hominem sectae veteris statorem ac vindicem confidenter amplectimur. Is usus fuit rhetrarum, is locus, quo in certas formulas coiretur:

*) I, 66. Ephor. ap. Strab. VI, 366. Paus. III, 16, 5. — Qui in his versantur, firmiter teneant velim discrimen, quo fabulae, quibus narrantium sive sedulitas sive admiratio sive denique dictio viros nobiles ornavit, ab iis differant, quae mythorum nomine dicere solemus. An recte Lycurgum eodem quo Minoem et Theseum loco habeamus? Quam facile poeta aliquis patrem Lycurgo Eunomum dicere maluit, ut Prytanin Simonides (Plut. c. 2. Schol. Plat. 419. Bekk.)! quam Eunomi multi fuerunt; filius vero Eucosmus, de quo non magis constat (Plut. c. extr.), a patre ex re, quae in manibus esset, nominatus rectissime videtur. Huius usus exempla insignia praeter Herod. III, 55. et Pausan. VII, 5, 8. suppeditat Plut. de Herod. malign. 39 sfin. Adde Schol. Aristoph. ad Nub. 64. et de Themistoclis liberis Plut. in vita 32. cuius filiam Italiam interpretor ex Herod. VIII, 62.

neque enim sunt istiusmodi vindictae nisi seiscendis legibus, neque seiscuntur leges, nisi quum vindicandum est (Meier. de bon. damn. 359.). Rem ipsam quomodo peregerit Lycurgus, ad auctorum mentem optime narrare visus est Goettlingius Exc. I. ad Arist. Polit. 464 „Quum summam operam posuisset in exquirendis doriceis civitatibus, imprimis Cretensium (Aristot. Polit. I, 7. 60, 10.), cum triginta viris Spartanis in forum progressus renovationem antiquarum legum promulgavit (Aristot. ap. Plut. Lyc. 5.). Hi triginta viri sunt praefecti triginta obarum populi, quibus consentientibus omnis ista rei publicae mutatio facta sine caede est.” Hoc fere modo ipsam perlatam esse rhetram principem (Pl. Lyc. 6.), qua regni superbia ad vetus aristocratiae temperamentum redacta est (Arist. Polit. V, 10. 194, 13.), necessario credere videmur. Namque eam Lycurgi esse si negaverimus, omnis, quae de eo est, fama atque ipsa antiquitatis fides concidat necesse est. Ex eadem enim celeberrima illa agrorum divisio pendet; neque praeterea ille quidquam constituere potuit, nisi juribus rei publicae administrandae accurate descriptis. Jam ultra quidem vix licet esse curiosis. Neque nostra nunc interest quaerere, quantum legum sanxerit Lycurgus, si modo tantum recte obtineamus, pertulisse eum rhetras ad ordinandam rem publicam scitas. Ita dubitare licebit, an scriptas etiam reliquerit. Quod ut paullo abhinc plerisque dictu absurdum visum sit, nunc fortasse recte colligi videbitur iis, qui a Kreusero admoniti literarum antiquitatem bene expenderint; praesertim si Lycurgi aetatem ad Thucydidis rationes revocandam esse cum viris consideratissimis intelligant.*), Equi-

*) Hoc ex mento viri dispuo, quem multi norunt et plurimi faciunt.

dem easdem caussas, quibus Spartanos ad sanciendoas rhetras adductos video, hoc quoque valuisse dixerim, ut perscriberent. Quum enim illud nunc prope unum dubitare liceat, utrum, quod ratum haberent, voluerint perscribere, necne: voluisse eos, ex quo semel sanciendoi necessitas orta esset, considerate statuere videor. Præterea eo quoque documento utor, quod ne Lycurgi quidem rhetris eadem semper constitit auctoritas, sed postea novatum nonnihil atque additum esse accepimus; ut graviter admoneamur, quid in antiquissimam condicionem civitatum, quidque in eas cadat, quibus semel legum certarum desiderium natum fuerit. Quod quale sit, ut prorsus intelligatur, denuo informemus Lycurgum quasi eodem loco constitutum, deque νόμις, quae ἀρχαὶ adhuc Sparta colebat, eadem deliberantem, quae ille apud Platonem de Leg. VII, 793. reputat. Ita ultro ad reliquas rhetras considerandas deducemur. Diu igitur Dorienses illi nil nisi εἴδη, ἀρχαὶ νόμιμα, τὰς παλαιοὺς νόμους sequuti erant, quae Platoni antiquissimae aetatis condicio habetur (de leg. III. 680 A.*): donec ingruente regum tyrannide ingravescensque dissidiis legum sciscendarum necessitas orta est. Ex τὰς ἐγένετο ἕρτα, ut Xenophon ait. Quale quum tam antiquis temporibus apud alios vix usu venisset: Thucydides suum illud in

*) Νόμος ἀρχαῖος dicitur aut nata ac quasi divina lex, aut norma nonnisi usui stabilita, quae apud antiquissimos et rudes omnia regit, apud cultiores fere, quae decor aut pudor ejusque populi communis cavit; tertio denique loco accedit mos majorum, sive ea magistratum et judicum arbitria, quae, quamquam scriptis legibus non adstricta, exemplorum tamen, quae evaluit, auctoritatem referunt. Dubito, de quo genere Phylarchi liber fuerit, ejus meminit Schol. Aristid. 103.

παλαιότες εἰνομένην Spartae attribuit. Sed Lycurgus quum civibus in quaedam quasi pacta adactis (quae ipsa literis consecrata esse vix dubium dixi) restituisset magis quam constitueret rem publicam: paucioribus rhetris defunctus esse et traditur et habetur recte. His, ut ad rei discrimina (Aristot. Polit. IV, 1. 114, 9.) accurate loquamur, politiam magis quam leges complexus est: leges vix scripsit: neque enim magistratus eosdemque iudices, quorum ipsorum summam volebat esse auctoritatem, scriptis legibus instruxit, et de morum disciplina admodum nihil sanxit. Denique tantum scripsit, quantum res necessitasque flagitavisset: ceterum ea utebatur Dorien- sium indole, qua privatim instituta sua moresque traditos tenaciter cole- bant. Quae omnia id effecerunt, ut per omnes aetates Spartae tum legum scriptarum minimum esset, tum infrequens ad vitam civilem literarum usus. Hanc Lycurgi Spartaeque rationem Plutarchus Lyc. 13. persequitur. Cui loco lucis nonnihil addunt duo dicta, quae inter apophthegmata Lac. apud eundem reperiuntur. Altero p. 207. Hutt. Zeuxidamus morum disciplinam (τὰς περὶ ἀνδρείας νόμους) scriptis legibus a suis ideo non sustineri respondet, quod potior sit ad vir- tutem consuetudo quam litera*). Altero ipse Lycurgus eandem con- suetudinis vim (in belli pacisque muneribus) longe utiliorem scriptis legibus docet: bene enim institutos atque assuetos rectius aestimare πὸ τῆ καὶ ἡρώσιμων. Si interlocutores quaerimus, nulla horum

*) Verbum ἀπογράφειν, quod illi loco inest, reddendum esse literis excipere, in Schrift fassen, docent Plat. Charm. 156 A. Herm. ad Plat. Phaedr. 201. Philop. in Physica Arist. N. p. II. τὰς δὲ ἀγράφας συνιστάς τῷ Πλάτωνα αὐτὸς ὁ Ἀρ. ἀπεγράφει.

dictorum fides est: at tantum valent, quantum quae in Lycurgo Plutarchus philosophi magis quam historici more disputat. His omnibus diligenter consideratis, quum quas et quales Sparta leges habuerit contemplantur. scriptae formulae nullas reperimus praeter rhetras, rhetras vero singulas ac certo quodam tempore sancitas, denique eas quae psephismatis naturam habeant. Has non possumus ita enumerare, ut, quae ab ipso Lycurgo aut post eum scriptae sint, omnes complectamur atque accurate notemus. Videmus, non ita multo post Lycurgum ad supplendam rhetram principem aliam accessisse suffragandi illud jus accuratius describentem. De aliis quae ad morum disciplinam pertinent, praeceptis, ambigimus verene unquam rhetra aliqua concepta fuerint, aut a quo et quando. Velut de moneta ferrea, quodque auro et argento interdictum fuit privatis; quod an non a Lycurgo, sed, quum auri metalla placere coepissent, Pherecyde Syrio suadente factum sit, propter Theopompum ap. Diog. I. 117. dubitaverit aliquis. Nos nunc ista curiosius non quaerimus; at quas Plutarchus recenset τὰς καλεμένας τοῖς ἔθνεσιν Lyc. 13. et Agesil. 25., eas non minus psephismatum more modoque aliquando exhibitas esse censeo. Nam posset quidem aliquis eam de his opinionem fingere, ut eas apud ipsos quidem Spartanos formulis conceptas non exstitisse, sed ceterorum Graecorum sermonibus celebres fuisse putaret, qui quae Spartanorum placita notatu dignissima acceperint, rhetrarum nomine insigniverint. Verum illud tamen parum probabiliter fingeretur; quum, cur illam de nummis ferreis non eodem modo acceperint, jure miraremur. Non magis veri simile alterum, quasi si Plutarchus ampliorum rhetrarum

particulas tantum exhibuisset. Horum quum neutrum probemus,
 illas tres rhetras τὰς καλεμένας primum interpretamur vulgo notas,
 deinde non alias dici arbitramur quam quas (Lyc. 13.) ipsas ponit
 auctor, a principe quidem rhetra manifesto se junctas. Itaque ex
 testimonio Plutarchi, ab ejus explicatione caute discreto, de rhetris
 istis in hunc modum conjicimus: Ea aetate, quae Lyeurgum vide-
 batur attingere, aliquando lex perlata est de aedificiorum apparatu,
 qua nascente jam elegantiae studio privatorum simplicitati provisum
 esse dixeris (cfr. Muell. Dor. II. 254.). Altera quaedam bellum saepius
 iisdem inferri vetuit. Ea ut ab ipso Lyeurgo proposita videatur,
 requiri videtur alia ratio, atque vulgo interpretantur. Potuit eo
 spectare, ut unaquaque ad bellum protectione pacem redimere, et
 semel fortiter debellare juberentur: quanquam aliter visum est Muel-
 lero II. 248. Tertiam Plutarchus hanc, data quidem opera et rela-
 tam et enarratam, sistit: μὴ χεῖσθαι νόμοις ἐγγράφοις. Ipsius hanc
 fuisse Lyeurgi, citius non decernamus; neque magis ea potissimum
 ad literaturae usum isti aetati vindicandum abutamur. At non minus
 temerarius sit, si quis rhetram, quam ut vulgo notam certoque numero
 insertam Plutarchus enarrat (neque enim dubium, quin illo trium
 numero Ages. 26. ad Lyc. 13. remittamur), eam si quis ne fuisse
 quidem atque ab iis conflata putet, qui Spartanos scriptis legibus
 nullis uti mirarentur. Neque hoc aliquis recte conjecerit, neque non
 a vero is aberret, qui forte ex ipsa rhetra conficere velit, nihil
 unquam Spartae literis esse mandatum, quod legum genere ac nomine
 contineatur. Quod jam saepius monitum est, νόμοι nunc dicuntur
 leges civiles, quarum cura penes magistratus, usus praecipuus in

judiciis est. Declarabimus hoc genus iis, quae simul Locrensi-
institutum quale fuerit demonstrent.

XVI.

Judiciorum ratio quo modo apud Graecos, sensim quidem et
varie, excolta sit, satis intelligimus. Primo judicia in omnibus
civitatibus ab iis exercebantur, quos arbitros verius quam iudices
dixeris. Ac multa saepe arbitrorum decreta ita evaluerunt, ut, licet
non consignata literis, legum tamen instar propagarentur. Hinc
nata sunt jura, quae τὰς κατὰ τὰ ἔθνη νόμους, aut τὰ ἀγγραφα νόμους
judiciorum Aristoteles et Demosthenes (in Aristocr. 463.) appellant,
τὰς πατέρας θεσμὸς vel νόμους Plato et Herodotus (III, 31.): quorum
quidam usus vel praeter scriptas leges et olim plerisque appetebat,
et etiamnum ubique appetit. Jam utrum his solis an scriptis simul
legibus judiciorum ratio constaret, in eo a cultiore inde aetate civi-
tatum populorumque Graeciae cernebatur differentia: ad quam revo-
candum est, quod de Lyciis, qui Herodoto et Strabone auctoribus
ἐνομίαις laude insignes fuerunt, Heraclides Pont. XV. annotavit:
νόμοις οὐ χεῶνται, ἀλλ' ἔθεσι. Scriptis vero legibus judicia primum
instructis Zaleucum Ephorus Strabonis VI. 260 A. testatur, qui φησὶ
ἐν τοῖς πρώτοις κανίσσαι τὰ τοὺν Ζάλευκον, ὅτι, τῶν πρότερον τοῖς ζημίαις
τοῖς δικασταῖς ἐπιτερεψάντων ὀρίξειν ἐκάστοις ἀδικήμασιν, ἐκεῖνος ἐν τοῖς
νόμοις διώρισεν. Hoc igitur fuit, quod Zaleucus novasse, quoque
invento Locrenses primi usi esse putandi erant. Non aliud quid-
quam Straboni observari potuit, quum paullo supra p. 259. posuit
quod propter variam convicti utilitatem in magna erroris auctoritate

jam saepius commemoratum (p. 30.) nunc diligentius excutimus:
 πρώτοι νόμοις ἐγγράπτους χεῖρας δαί πεπιστευμένοι εἰσι. Hoc sine dubio
 idem Ephorus, qui de inventis primus scripsisse videtur, sed post
 eum usque ad Strabonis aetatem alii multi testatum reliquerant:
 unde factum est, ut Strabo non uno auctore interposito sed omnino
 opinionem eam obtinere referret. Jam isti omnes quid vere dixe-
 rint, tum ex eo, quod innotescere ipsis aut notatu dignum videri
 potuerit, tum ex rerum ratione ac discrimine, postremo e loquendi
 usu aestimandum est. Ac primum nullo pacto illud retulerunt, utrum
 populi scita sua, quae de re publica ordinanda, de magistratuum
 potestate, de civium classibus, de dividendis agris rata habebant,
 memoriter tenere an literarum monumentis tradere maluerint: hoc
 enim in genere si, quid prius posteriusve et apud quos fuerit, testandum
 erat, ipsos potius legum auctores dinumerabant, literis usos vulgo
 credentes: neque magis illi exegerunt, si unum et alterum, quod
 de moribus atque institutis domesticis, de bellis gerendis, aliisve
 rebus publice cavere placuisset, alicubi perscriptum aliquo antea in
 templo latuisset: at hoc memoriae prodiderunt, quae civitas quoque
 auctore prima, secus quam et antea et post aliorum instituta fere-
 bant, magistratus, quibus quaerendi atque animadvertendi jus esset,
 literatis legibus adstrinxerit. Hoc denique aut emanare potuerat, aut
 dignum videri cognoscenti (ιστορεῖν), quod notaret*). Auctorum
 autem atque historiae ipsius ratio quod probat, idem legum gene-
 ribus recte discretis et loquutionum, quibus de iis utuntur veteres,

*) Die Lokrer Italiens waren die ersten, die einen Strafcodex hatten: das erst ist
 ein Gegenstand der Geschichte!

observatione unice verum reperitur. Et ipsos quidem νόμους ἐγγράφους aut ἀγγράφους nunquam de iis ponunt veteres, quæ ad politiam pertinent, sed de eo genere quod in singulorum vita, maximeque in jure civili versatur. Deinde verbum illud χεῖσθαι aut loquutio illa χεῖσθαι νόμοις ἐγγράφοις vel ἀγγράφοις non tam ad universum populum quam ad magistratus et iudices referenda est. Hi utrum jus scriptum an non scriptum sequuti sint, id distinguitur aut etiam si populus aliquis, sive Lycii isti sive alius, νόμοις χεῖσθαι dicatur, usus is iisdem illis legum exactoribus præcipuus intelligatur. Quapropter Strabo quoque non Zaleucum primum omnino leges consignasse, sed Locrenses (in judiciis) primos scri legibus usos esse dixit. Assumpto igitur in cumulum loco Andocidis de myster. T. IV. 42. ἀγγράφῳ δὲ νόμῳ τὰς ἀρχαὶς μὴ χεῖσθαι, jam judicari poterit, tum quid Locrensibus Strabo tribuat, tum rhetra Spartanorum quid vet erit fieri. Absurdum olim videbatur Mansoni, quod Plutarchus scriptarum legum usu rhetra in eam ipsam sententiam facta interdictum esse narraret. Et fuisset absurdum, si populum cautio illa attingebat: cujus populi nihil erat, nisi obtemperare legibus sive scriptis sive non scriptis; si vero a more majorum aliquando defectum maxime scribendæ et consignandæ legis necessitas potius incidit. Denique neque populus Lacedæmonius unquam, quod vitam non nisi scriptæ legi obstringere voluisset, ad magistratum auctoritatem rejectus est; neque Lycurgus, quum ipse literis nihil omnino mandasset, ne forte in posterum fieret, rhetra illa cavet; neque vero ipsius rhetrae fides in suspicionem vocari debet: sed, quod diximus, ad magistratum iudicumque auctoritatem arbitrium-

que sustinendum scripta est. Nam contra quam Zaleuco et Charondae et post Dracontem Soloni placuit, Sparta magistratus, quorum aliis alia permissa erant judicia (Aristot. III, 1. 72, 18. Muell. II. 415.) αἰρογνώμονες judicabant (Ar. II, 7. 62. M. II. 221.), jus non scriptum sequentes (Meier. Praef. Hist. jur. Att. VII.). Ab hoc instituto ne desciscerent, neve unus aliquis sua decreta suamque interpretationem literis consignatam sequuturis proponeret, rhetra illa cautum videtur. De aliis instituti rationibus juris consulti viderint; ego postquam supra quid mihi videatur dixi, tantum addo, vim rhetrae ad Ephoros maxime pertinuisse, qui non collegii cujusdam praesides sed ipsi soli ac singuli judicandi potestatem habebant; deinde videri jus illud non scriptum nunquam apud Spartanos accuratius esse stabilitum. Aetatem denique rhetrae si quaerimus, in promptu quidem est, non ab ipso Lycurgo Ephoris praescriptam sumi posse, nisi si, quod ad conjectandum nimis incertum est, verbis aliis expressa liberum judicibus arbitrium addidisse, aut τὰ ἀγέεα potius sanxisse putetur. Sed posteriore tempore, postquam, literaturae usu etiam Sparta jam frequentato, aliae civitates plures scriptum jus sequi coepissent, fuisse aliquando, cur patrius judiciorum mos peculiari decreto vindicaretur, propter ipsam rhetrae traditae fidem statuendum video. Itaque hoc in universum judicabimus: praeter rhetram principem illas tres summae antiquitatis opinionem habuisse, quam diversae essent aetatis: praeterea saepius alias exhibitas esse, quae minus nobiles ne Plutarcho quidem innotuissent.

Multum assequuti videmur, si ex eo, quod justa testimoniorum interpretatione repertum esset, recte argumentati sumus. Nam primum

Spartani intellectum est. quid inde a Lycurgo scriptarum legum quidque non scriptarum habuisse credi aut possint aut debeant etiam. Deinde, quod magis etiam animadvertendum est, Straboni illud testimonium, quod de Locrensi invento tot libris ac sermonibus circumfertur, longe alio spectare vidimus, atque adhuc vulgo*) creditum sit. Neque enim illo aetatem definiri, qua in rebus publicis omnino literarum aliquid sive esse sive versari coeperit: sed publicae rationis diversitatem subesse, qua Zaleucus poenas, quas priore magistratum arbitrio permisissent, primus ad literam decerni iusserit. Quibus jam in eam, in quam debuerant, sententiam redactis, removimus falsam testatae memoriae speciem et omnia quasi septa opinionum, quibus Wolfius antiquiorem aetatem a civili literarum utilitate secluserat. Nam postquam antiquitatis fidem sequentes causas extulimus, quae Lycurgum ad consignandas rhetras perducere debuerint; postquam deinde Zaleuci rationem novam et propriam monstravimus, atque omnino admonuimus, quas probabilitatis rationes in aestimando literarum usu antiquo iniri oporteat: longe longaque arcebitur miram opinionem, quasi expeditior scribendi supelles legum perscribendarum consilium pepererit, quum contra potius literaturam adhibuisse dicamus eum, cui, quod aliis minus, decreta judicum legibus literatis circumscribere placuisset. Insinuamus nos nunc potius in Zaleuciae aetatis condicionem; qua Locrensi certe civitati jam jura accuratius describenda fuerunt, quae ne sanciri

*) Quod saepe in aliis testimoniis usu venit, in hoc quoque accidit; qua interpretatione verba leviter excepta Wolfius extulerat, eam sequuntur omnes.

quidem sine multiplici variantis vitae experientia potuerunt; sequimur deinde illam Charondae famam, qui, quod Zaleucus, laudatus ob eam temperantiam ab Ephoro, parca fecerat (Str. VI. 260.), civilis vitae negotia et commercium operoso legum apparatu instruxisse fertur (Aristot. II. 9. 68, 20.). Si vero aliquis monuerit, non adeo inepte literaturae supellectilem legum civilium numero aestimari; plerumque enim externarum rerum opportunitatem cum animorum consiliis et voluntatibus conspirare: ipsi hoc quodammodo amplectemur, si modo in eo, quod nunc quaerimus, opportunitas consilio novo prior fuisse concedatur. Quo concessio ratione supra demonstrata ita uti licebit, ut diu ante, quam Zaleucus iudices literis obligasset, in omnibus civitatibus varium fuisse dicamus ad alia scriptionis usum. Sed nolo nunc ambitiosius explicare, quae, quibus aliquid vidisse visus ero, ipsi evolvant, libere prospicientes non ultra Solonem solum aut Dracontem, sed ultra Zaleuci iudices literatos; atque obeuntes animo maxime Asiae oras et insulas, quum reputarint scilicet, quam male, etiam si vere Soloni curta fuisset supellex, qualis non fuit, ad eandem continuo inopiam graece loquentes omnes redigeremus. Nos nunc breviter legum inventores antiquioris memoriae cum poetis committamus. Ergo Zaleuco aequalis fuit Terpander, ille musices novator, quem literarum notulis ne ad modos quidem signandos carere potuisset, et mihi cum Kreusero visum est (p. 177.), et Hoeckio*) intellectum.

*) Cretae III. 374 sq. In Plutarchi loco de mus. Terpadrum in scripto laborantem exhiberi, docet illud *κατὰ τὸν νόμον* et quod ipse cantus a praecedente signandi opera distinguitur,

Momenti aliquid addent ipsae notae, antiquitus traditae, quae antiquissimam literarum formam tenent (v. Boeckh. Oec. Civ. II. 387.). Ejusdem aetatis habere licebit Simonidem Amorginum, qui genus e Samo duxit, quam literae Jonicae fere patriam habuisse feruntur. Jam porro intervallum, quod Zaleucum a Solone distinet, magno melicorum numero celebrari videmus. Terpandro (Ol. 26—33.) superarem recte dicemus praeter Arionem (39.) Xanthum, Stesichoro certe antiquiorem, probabiliter Eeonomum Locrum*) (Lucian. Ver. Hist. II, 15.), quem deinde Locrus item Xenocritus sequitur; antiquiorem eodem Stesichoro addimus Clonam Sicyonium, cujus inventa amplexus est Sacadas Argivus (Ol. 48.), ante quem fuit Thaletas ille Cretensis, cui proximos habet Glaucus Plutarchi Xenodamum Cytherensem et Polymnastum Colophonium. Polymnastus celebravit (prooemio) Thaletam, ut ipsum et Sacadam Pindarus (Paus. IX, 30.). His a Welckero nuper accuratius percensitis (Jahn. Annal. IX, 2.) fortasse unum et alterum adjicere possemus, si hoc nunc curiosius quaereremus: at vel hos qui ternerit, Graeciam ante circaque Solonis aetate melicorum inventis et vocibus longe beatiorum deprehendet, quam qualem olim informare solebamus, Terpandro vix quenquam subjungentes praeter Alcaeum et Sapphonem. Quodsi a Lesbo et Asia inde usque ad Siciliam eandem Musarum

*) Xanthum v. ap. Klein. Stesich. 119. ell. Welckero. Eeonomus non secus quam ipse Terpander et Stesichorus nomen ab arte traxit. De quo quae Timaeus ap. Strab. VI, 260. et Antig. Caryst. int. narrat, in iis cicada, cantus ipsius apud Graecos imago, nihil aliud agit, quum apud in Pindari, Platonis aliorumque labiis. Quum enim citharac usu inferior videretur, vicit cantu.

Graecarum industriam conspicimus: dediscimus jam illam Graeciae ad inventa serae, ad memoriae vim mirabilis opinionem. Nam illorum poetarum familias et diadochas eas, quibus opus foret, comminisci, historiae silentium non minus quam locorum et inventorum varietas nos vetat. Ut enim sectae quaedam melicorum fuerint, his didascaliae ejusmodi miracula non comprobantur. Imo contra valent; nam neullquam qui ejusdem patriae, sectae quoque ejusdem fuisse reperiuntur, neque qui ejusdem sectae ejusdem etiam aetatis. Terpandro antiquior Alcman, hoc Tyrtaeus: sed Philolaus ille, qui Thebanis jam diu ante Zaleucum nonnullas privati juris leges scripsisse nequaquam sine auctore putatur, aetate, quam Ol. XIII. testimonia assignant, attingit Archilochum Parium vel superat potius. Ultra fortasse pertinet Phidonis Argivi fama, cujus rationes accurate subduxit Muellerus Aegin 68. Hic quae instituisse fertur sive Argis sive Corinthi, admonent ea negotiorum ac vitae, jam per primas Olympiadas in ipsa Peloponneso ita agitatae, ut varia scribendi utilitas imo necessitas esset. — Hinc igitur trans poetarum genealogicorum opera, et jamborum, quales in Margite fuerunt, et elegiarum initia prospicimus tum ad Lycurgi rhetras tum ad epicos antiquissimos. Deduximus enim rem eo, unde, si Graecorum memoria satis succederet, tuto ad priora etiam proficere liceat.

2
S
Sed omittamus jam vetera, ut praesentis fructum capiamus horae.
Disputavimus ista ex instituto pio, quo ipsis studiis literarum hoc
obtigit officium, ut Tutorum suorum atque Altorum dies sollemnes
indicerent non sine donario. Prope enim instat dies communibus
votis celebratus celebrandusque,

natalis

REGIS AUGUSTISSIMI AC SERENISSIMI,

instant sollemnia

OPTIMO PRINCIPI

rite pieque agenda.

D. XXVIII. m. Jan. h. XII. in Auditorio majore Academia Christiana
Albertina publicae gratulationi festam panegyrim addet. Quam ut
faventes audire velint, *Excellentissimum Academiae Curatorem*,
regios et urbicos magistratus amplissimos, Academiae cives huma-
nissimos, omnium denique ordinum incolas ea, qua decet, obser-
vantia invitamus et rogamus.

P. P. in Acad. Kil. d. XXVI. m. Jan. MDCCCXXX.

4. 80

